

qualis visio fuerit aut furentium, aut somniantium tum, cum commovebantur. Sed ab eo a sensibus.

Quid est, quod ratione percipi possit? Dialecticam inventam esse dicitis, veri & falsi quasi disceptatricem & iudicem. Cujus veri & falsi? & in qua re? In geometriane quid sit verum vel falsum dialecticus iudicabit, an in literis? an in musicis? At ea non novit. In philosophia igitur? Sol quantum sit, quid ad illum? Quod sit summum bonum, quid habet, ut queat iudicare? Quid igitur iudicabit? quæ conjunctio, quæ disjunctio vera sit, quid ambigue dictum sit, quid sequatur quamque rem, quid repugnet? Si hæc & horum similia iudicat, de se ipsa iudicat. Plus autem pollicebatur. Nam hæc quidem iudicare, ad ceteras res, quæ sunt in philosophia multæ atque magnæ, non est satis. Sed quoniam tantum in ea arte ponitis: videte, ne contra vos tota nata sit. Quæ primo progressu festive tradit elementa loquendi, & ambiguum intelligentiam, concludendique rationem: tum, paucis additis, venit ad foritas, lubricum sane & periculosum locum: quod tu modo dicebas esse vitiosum interrogandi genus.

XXIX. Quid ergo? istius vitii num nostra culpa est? Rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re statuere possimus, quatenus. Nec hoc in acervo tritici solum, unde nomen est, sed nulla omnino in re minutatim interroganti: dives, pauper: clarus, obscurus sit: multa, pauca: magna, parva: longa, brevia: lata, angusta: quanto aut addito, aut dempto, certum respondeamus, non habemus.

At vitiosi sunt foritæ. Frangite igitur eos, si potestis, ne molesti sint. Erunt enim, nisi cavetis. Cautum est, inquit. Placet enim Chrysippo, cum gradatim interrogetur, verbi causa, tria, pauca sint, an multa: aliquanto prius, quam ad multa perveniat, quiescere, id est, quod ab iis dicitur, *ἡσυχάζειν*. Per me vel stertas licet, inquit Carneades, non modo quiescas. Sed ⁹¹ quid proficit? sequitur enim qui te ex somno

⁹¹ Sed quid proficit?] Patet secundam nale verbum non posuerit. Legas igitur, sed requiri personam, si modo Tullius imperfo- quid proficit? Nihilominus cum terminatio- nem.

somno excitet, & eodem modo interroget. Quo in numero conticisti: si ad eum numerum unum addidero, multane erunt? Progrediere rursus, quoad videbitur. Quid plura? hoc enim fateris: neque ultimum te paucorum, neque primum multorum respondere posse. Cujus generis error ita manat, ut non videam, quo non possit accedere.

Nihil me lædit, inquit. Ego ⁹² enim, ut agitator callidus, prius quam ad finem veniam, equos sustinebo: eoque magis, si locus is, quo ferentur equi, præceps erit: sic me, inquit, ante sustinebo, nec diutius captiose interroganti respondebo. Si habes, quod liqueat, neque respondes, superbis: si non habes, ne tu quidem peripicis ⁹³. Si, quia obscura, concedo: sed negas te usque ad obscura progredi. Illustribus igitur rebus insistis. Si id tantummodo, ut taceas; nihil assequeris. Quid enim ad illum, qui te captare vult, utrum tacentem irretiat te, an loquentem? Sin autem usque ad novem, verbi gratia, sine dubitatione respondes pauca esse, in decimo insistis: etiam a certis & illustrioribus cohibes assensum. Hoc idem me in obscuris facere non finis? Nihil igitur te contra foritas ars ista adjuvat: quæ nec augenti, nec minuenti, quid aut primum sit, aut postremum, docet.

Quid, quod eadem illa ars, quasi Penelope telam retexens, tollit ad extremum superiora? utrum ea vestra, an nostra culpa est? Nempe fundamentum dialecticæ est, quidquid enuntietur (id autem appellatur *ἀξιωμα*: quod est quasi effatum) aut verum esse, aut falsum. Quid igitur? hæc vera, an falsa sunt? Si te mentiri dicis: idque verum dicis: mentiri, verum dicis. Hæc scilicet inexplicabilia ⁹⁴ esse dicitis: quod est odiosius quam illa, quæ nos incomprehensa & non percepta dicimus.

XXX. Sed hæc omitto. Illud quæro, si ista explicari non possunt,

nem alteram retineant omnes libri; a Cicero manu fuisse crediderim, sed quid proficit? Davif.

⁹² Ego enim... sustinebo] Locus hic mihi parum sanus videtur; nec tamen quicquam juvenat codices. Forlan reponendum; Ego enim, ut agitator callidus, priusquam ad finem veniam, equos sustinebit... sic me &c. Idem.

⁹³ Peripicis] Victorius, percipis. Quod placet Davifio: & recte quidem.

⁹⁴ Inexplicabilis] *ἀπορα*. Vide Diogenem Laertium VII. 82. & Gellium V. 10. IX. 15. XIV. 3. XX. 1.

possunt, nec eorum ullum iudicium invenitur, ut respondere possitis, verane an falsa sint: ubi est illa definitio, *Effarum esse, id, quod aut verum, aut falsum sit?* Rebus sumptis, adjungam, ex his sequendas esse alias, alias improbandas, quæ sint in genere contrario. Quo modo igitur hoc conclusum esse judicas? Si dicis nunc lucere, & verum dicis: lucet. Dicis autem lucere, & verum dicis. Lucet igitur. Probat is certe genus, & restissime conclusum dicitis. Itaque in docendo eum primum concludendi modum traditis. Aut, quidquid igitur eodem modo concluditur, probabit is; aut ars ista nulla est. Vide ergo, hanc conclusionem probaturusne sis: Si dicis te mentiri, verumque dicis: mentiris. Dicis autem te mentiri, verumque dicis. Mentiris igitur. Qui potes hanc non probare, cum probaveris ejusdem generis superiorem?

Hæc Chrysippea sunt, ne ab ipso quidem dissoluta. Quid enim faceret huic conclusioni? *Si lucet, lucet. Lucet autem. Lucet igitur.* Cederet scilicet. Ipsa enim ratio connexi, cum concesseris superius, cogit inferius concedere. Quid ergo hæc ab illa conclusione differt? *Si mentiris, mentiris. Mentiris autem. Mentiris igitur.* Hoc negas te posse nec approbare, nec improbare. Qui igitur magis illud? Si ars, si ratio, si via, si vis denique conclusionis valet: eadem est in utroque.

Sed hoc extremum eorum est. Postulant, ut excipiantur hæc inexplicabilia. Tribunum aliquem censeo videant: a me istam exceptionem nunquam impetrabunt. Etenim cum ab Epicuro, qui totam dialecticam & contemnit & irridet, non impetrent, ut verum esse concedat, quod ita effabimur, *Aut vivet cras Hermachus, aut non vivet:* cum dialectici sic statuunt, omne quod ita disjunctum sit, quasi, *aut etiam, aut non,* non modo verum esse, sed etiam necessarium: vide quam sit cautus is, quem isti tardum putant. Si enim, inquit, alterutrum concessero: necessarium esse necesse erit, cras Hermachum aut vivere, aut non vivere. Nulla autem est in natura rerum talis necessitas. Cum hoc igitur dialectici pugnent, id est, Antiochus & Stoici. Totam enim evertit dialecticam. Nam si e contrariis disjunctio (contraria autem ea dico, cum alterum

ait,

ait, alterum negat) si talis disjunctio falsa potest esse, nulla vera est. Mecum vero quid habent litium, qui ipsorum disciplinam sequor?

Cum aliquid hujusmodi inciderat, sic ludere Carneades solebat: *Si recte conclusi: teneo. Sin vitiose, minam Diogenes reddat.* Ab eo enim Stoico dialecticam didicerat: hæc autem merces erat dialecticorum. Sequor igitur eas vias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quo modo judicem, *Si lucet, lucet,* verum esse, ob eam causam, quod ita didici, omne, quod ipsum ex se connexum sit, verum esse: non judicem, *Si mentiris, mentiris,* eodem modo esse connexum. Aut igitur hoc & illud: aut nisi hoc, ne illud quidem judicabo.

XXXI. Sed, ut omnes istos aculeos & torum tortuosum genus disputandi relinquamus, ostendamusque, qui simus: jam explicata tota Carneadis sententia, Antiochi ista corruent universa. Nec vero quidquam ita dicam, ut quisquam id fingi suspicetur: a Clitomacho sumam, qui usque ad senectutem cum Carneade fuit, homo & acutus, ut Pœnus, & valde studiosus ac diligens. Et quatuor ejus libri sunt de sustinendis assensionibus. Hæc autem, quæ jam dicam, sunt sumpta de primo. Duo placet esse Carneadi genera visorum: in uno hanc divisionem, Alia ⁹⁵ visa esse, quæ percipi possint, alia quæ non possint: in altero autem, Alia visa esse probabilia, alia non probabilia. Itaque, quæ contra sensus contraque perspicuitatem dicantur, ea pertinere ad superiorem divisionem: contra posteriorem nihil dici oportere. Quare ita placere, tale visum nullum esse, ut perceptio consequeretur: ut autem probatio, multa. Etenim contra naturam esset, si probabile nihil esset; & sequitur omnis vitæ ea, quam tu, Luculle,

com-

⁹⁵ Alia visa esse que percipi possint, alia que non possint. Quoniam hæc divisio Stoicorum est, ut in Zenone Diogenes testatur, & Galenus in lib. ix. de Decretis Hippocratis & Platonis; Carneadi autem sunt in-
dicat monuit etiam Priscianus in lib. xviii. Donatus eodem pene verbo apud Terentium sæpius idem hoc libro a Cicero dicitur, in illis, *Quem semper te esse distinxi,* non facile suspicetur quis hic aliquid esse mentum esse dicit. Faber.

cademicos reselleret, illos etiam componere artem quandam, & visorum inquit, & vim & genera definiunt, in his quale sit id, quod percipi & comprehendi possit, totidem verbis quot Stoici. Deinde verbum esse usitatum pro-
dici monuit etiam Priscianus in lib. xviii. Donatus eodem pene verbo apud Terentium sæpius idem hoc libro a Cicero dicitur, in illis, *Quem semper te esse distinxi,* non facile suspicetur quis hic aliquid esse mentum esse dicit. Faber.

commemorabas, eversio. Itaque & sensibus probanda multa sunt: teneatur modo illud, non inesse in his quidquam tale, quale non etiam falsum nihil ab eo differens esse possit. Sic, quidquid acciderit specie probabile, si nihil se offeret, quod fit probabilitati illi contrarium, utetur eo sapiens: ac sic omnis ratio vitæ gubernabitur. Etenim is quoque, qui a vobis sapiens inducitur, multa sequitur probabilia, non comprehensa, neque percepta, neque assensa, sed similia veri: quæ nisi probet, omnis vita tollatur.

Quid enim? conscendens navem sapiens, num comprehensum animo habet atque perceptum, se ex sententia navigaturum? qui potest? Sed si jam ex hoc loco proficiscatur Puteolos stadia triginta, probo navigio, bono gubernatore, hac tranquillitate: probabile videatur, se illuc venturum esse falsum. Hujusmodi igitur visis consilia capiet, & agendi, & non agendi: faciliorque erit, ut albam esse nivem probet, quam erat Anaxagoras; qui id non modo ita esse negabat, sed sibi, quia sciret aquam nigram esse, unde illa concreta esset, albam ipsam esse ne videri quidem. Et quæcumque res eum sic attinget, ut sit visum illud probabile, neque ulla re impeditum, movebitur. Non enim est e saxo⁹⁶ sculptus, aut e robore dolatus. Habet corpus: habet animum: movetur mente: movetur sensibus: ut ei multa vera videantur, neque tamen habere insignem illam & propriam percipiendi notam: eoque sapientem non assentiri, quia possit ejusdem modi existere falsum aliquod, cujusmodi hoc verum. Neque nos contra sensus aliter dicimus ac Stoici; qui multa falsa esse dicunt, longeque aliter se habere, ac sensibus videantur.

XXXII. Hoc autem si ita sit, ut unum modo sensibus falsum videatur: præsto est, qui neget, rem ullam percipi posse sensibus. Ita, nobis tacentibus, ex uno Epicuri capite, altero vestro, perceptio & comprehensio tollitur. Quod est caput Epicuri? Si ullum sensibus visum falsum est: nihil percipi potest. Quod vestrum? Sunt falsa sensus visa. Quid sequitur? ut taceam; conclusio ipsa loquitur, nihil posse percipi.

⁹⁶ E saxo sculptus] Respexit ad Homeri versum, Odyss. T. 163.

pi. Non concedo, inquit, Epicuro. Certa igitur cum illo, qui a te totus diversus est: noli mecum, qui hoc quidem certe, falsi esse aliquid in sensibus, tibi assentior.

Quanquam nihil mihi tam mirum videtur, quam ista dici, ab Antiocho quidem maxime, cui erant, quæ paulo ante dixi, notissima. Licet enim hæc quivis arbitrato suo reprehendat, quod negemus rem ullam percipi posse; certe levior reprehensio est. Quod tamen dicimus esse quadam probabilia; non videtur hoc satis esse vobis. Ne fit⁹⁷. Illa certe debemus effugere, quæ a te vel maxime agitata sunt: *Nihil igitur cernis? nihil audis? nihil est tibi perspicuum?* Explicavi paulo ante, Clitomacho auctore, quo modo ista Carneades diceret: accipe quemadmodum ea dicantur a Clitomacho in eo libro, quem ad C. Lucilium scripsit poetam, cum scriptisset iisdem de rebus ad L. Censorinum, eum, qui consul cum M. Manilio fuit. Scripsit igitur his fere verbis: sunt enim mihi nota, propterea quod earum ipsarum rerum, de quibus agimus, prima institutio & quasi disciplina illo libro continetur; sed scriptum est ita: „Academicis⁹⁸ placere, esse rerum ejusmodi dissimilitudines, ut aliæ probabiles videantur, „alia contra: id autem non esse satis, cur alia percipi posse „dicas, propterea quod multa falsa probabilia sint: nihil autem „falsi perceptum, & cognitum possit esse,“. Itaque ait vehementer errare eos, qui dicant, ab Academia sensus eripi, a quibus nunquam dictum sit, aut colorem, aut saporem, aut sonum nullum esse: illud sit disputatum, non inesse in his propriam, quæ nusquam alibi esset, veri & certi notam.

Quæ cum exposuisset, adjungit, dupliciter dici assensus sunt. *Tom. II.* H

⁹⁷ Ne fit] Paris. s. ne fit: editio Victorii, nec fit. Lego ne fit, aut vel sic illa certe &c. Davissius.

⁹⁸ Academicis placere, esse rerum ejusmodi dissimilitudines] Deirita syllaba magis probabile, similitudines. Errorem peperit postrema syllaba vocis superioris, evulsam; temere geminata. Sermonem autem esse constat de hac Academicorum sententia: Non est in visis quicquam tale, quale non etiam falsum, nihil ab eo differens esse possit. Passeratius. Eam Passeratii conjecturam veterum librorum

autoritate munivit Ursinus: quibus etiam Per. Faber assensus est. Sed, ut verum fatear, illa correctio minime placet; nec placeret, licet omnes codices ei suffragarentur. Nam si rerum essent dissimilitudines, non erat cur aliæ probabiles viderentur, aliæ contra. Certe dissimilitudo mater est discriminis, similitudo vero talem parit æquæmodum; ut una res ab altera distingui non possit; adeoque hæc illa nec probabilior evadat, nec improbilior. Davissius.

finere sapientem: uno modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli assentiri: altero, cum se a respondendo, ut aut approbet quid, aut improbet, sustineat; ut neque neget aliquid, neque ajat. Id cum ita sit: alterum placere, ut nunquam assentiatur; alterum tenere, ut sequens probabilitatem, ubicumque hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam, aut non respondere possit. Nam cum placeat, eum, qui de omnibus rebus contineat se ab assentiendo, moveri tamen & agere aliquid, reliquit ejusmodi visa, quibus ad actionem excitemur: item ea, quæ interrogati in utramque partem respondere possumus, sequentes tantummodo quod ita visum sit, dum sine assensu: neque tamen omnia ejusmodi visa approbari, sed ea, quæ nulla re impedirentur. Hæc si vobis non probamus, sint falsa sane: invidiosa certe non sunt. Non enim lucem eripimus: sed ea, quæ vos percipi comprehendique, eadem nos, si modo probabilia sint, videri dicimus.

XXXIII. Sic igitur inducto & constituto probabili, & eo quidem expedito, soluto, libero, nulla re implicato, vides profecto, Luculle, jacere jam illud tuum perspicuitatis patrocinium. Iisdem enim hic sapiens, de quo loquor, oculis, quibus iste vester, cælum, terram, mare intuebitur: iisdem sensibus reliqua, quæ sub quemque sensum cadunt, sentiet. Mare illud, quod nunc Favonio nascente purpureum videtur, idem huic nostro videbitur, nec tamen assentiatur: quia nobismetipsis modo cæruleum videbatur, mane ^a flavum; quodque nunc, quia a sole collucet, albescit & vibrat, dissimileque est ^b proximo ei continenti: ut, etiam si possis rationem reddere, cur id eveniat, tamen non possis id verum esse, quod videbatur oculis, defendere.

Unde memoria, si nihil percipimus, (sic enim quærebatur) quod meminisse visa, nisi comprehensa non possumus? Quid? Polyænus ⁹⁹, qui magnus mathematicus fuisse dicitur, is profeta-

^a Lamb. reorum

^b Idem. proximo & continenti

⁹⁹ Polyænus: qui magnus mathematicus fuisse dicitur | Cicero Fin. lib. I. cap. 6. Si a Polyæno familiari suo geometriam discere ma-

lisset Epicurus, quam illam etiam ipsam docere. Fuit autem Lampiscenus, Athenodori filius, ut discimus ex Laertii X. 24. Eius etiam meminisse Plutarchus adversi. Colotem. Idem.

steaquam Epicuro assentiens, totam geometriam esse falsam credidit, num illa etiam, quæ sciebat, oblitus est? Atqui, falsum quod est, id percipi non potest, ut nobismetipsis placet. Si igitur memoria perceptarum comprehensarumque rerum est: omnia, quæ quisque meminit, habet ea comprehensa atque percepta. Falsi autem comprehendi nihil potest: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata. Vera igitur illa sunt nunc omnia. Hoc per me licet; sed tibi aut concedendum est ita esse, quod minime vis: aut memoriam mihi remittas, oportet, & facile esse ei locum, etiam si comprehensio perceptioque nulla sit.

Quid fiet artibus? quibus? iisne, quæ ipsæ fatentur conjectura se plus uti quam scientia: an iis, quæ tantum id, quod videtur, sequuntur, nec habent istam artem vestram, qua vera & falsa dijudicant? Sed illa sunt lumina duo, quæ maxime causam istam continent. Primum enim negatis fieri posse, ut quisquam nulli rei assentiatur. At id quidem perspicuum est: cum Panætius, princeps prope, meo quidem iudicio, Stoicorum, ea de re dubitare se dicat, quam omnes, præter eum, Stoici certissimam putant, vera esse haruspicum auspicia, oracula, somnia, vaticinationes, seque ab assensu sustineat. Quod is potest facere de iis rebus, quas illi, a quibus ipse didicit, certas habuerint; cur id sapiens de reliquis facere non possit? An est aliquid, quod positum vel improbare, vel approbare possit, dubitari non possit? an tu in fortis poteris hoc, cum voles: ille in reliquis rebus non poterit eodem modo insistere, præsertim cum possit sine assensione ipsam verisimilitudinem non impeditam sequi?

Alterum est, quod negatis actionem ullius rei posse in eo esse, qui nullam rem assensu suo comprobet. Primum enim videri oportet, in quo sit etiam assensus. Dicunt enim Stoici, sensus ipsos assensus esse: quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi. Tolli autem omnia, si visa tollantur.

XXXIV. Hac de re in utramque partem & dicta sunt, &

H 2

scri-

¹ Sed illa sunt lumina duo | Quid huc faciunt lumina, vel quam causam possint continere, non adsequor. Paris. 5. lumina. For-

tesan Cicero reliquit vimina, vel vincula. Id.

scripta multa : sed brevi res potest tota confici. Ego enim est maximam actionem puto, repugnare visis, obistere opinionibus, assensus lubricos sustinere, credoque Clitomacho ita scribenti, Herculi² quendam laborem exantlatum a Carneade, quod, ut feram & immanem belluam, sic ex animis nostris assensionem, id est, opinionem & temeritatem extraxisset : tamen, ut ea pars defensionis relinquatur, quid impedit actionem ejus, qui probabilia sequitur, nulla re impediende ? Hoc, inquit, ipsum impedit, quod statuet, ne id quidem, quod probet, posse percipi. Jam istud re quoque impedit in navigando, in conferendo, in uxore ducenda, in liberis procreandis, plurimisque in rebus, in quibus nihil sequere, præter probabile.

Et tamen illud usitatum & sæpe repudiatum refers, non ut Antipater, sed, ut ais, pressius. Nam Antipatrum³ reprehensum quod diceret, consentaneum esse ei, qui affirmaret, nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendi : quod ipsi Antiocho pingue⁴ videbatur, & sibi contrarium. Non enim potest convenienter dici, nihil comprehendi posse, si ipsum comprehendi posse dicatur. Illo modo potius putat urgendum fuisse Carneadem : cum sapientis nullum decretum esse possit, nisi comprehensum, perceptum, cognitum : ut hoc ipsum decretum, quod sapientis esset, nihil posse percipi, fateretur esse perceptum. Proinde⁵ quasi sapiens nullum aliud decretum habeat, & sine decretis vitam agere possit.

Sed ut illa habet probabilia, non percepta, sic hoc ipsum, nihil posse percipi. Nam si in hoc haberet cognitionis notam, eadem uteretur in cæteris. Quam quoniam non habet, utitur pro-

² Herculi] Pro Herenlis. Vide supra, pag. 15, not. 25.

³ Antipatrum reprehensum] A Carneade. Vide supra, cap. 6.

⁴ Pingue] Crassum, hebes. Turneb. in lib. de Faato, cap. 4.

⁵ Proinde quasi sapiens nullum aliud decretum habeat, & sine decretis vitam agere possit] Hic locus correctus est, & quidem varie. Nequiquam. Erat enim integer, & a-

perius : repetenda tantum negatio post copulam &. Similis elliptis supra cap. 9. in illis verbis, Sapientique satis sit. Res est etiam confirmata exemplis pluribus. Ciceronis sunt hæc, leviter Antiochum reprehendens, quod is diceret novos Academicos hoc unum decretum habere, cum haberent multa alia, sed ea probabilia modo, non etiam percepta. Faber.

probabilibus. Itaque non metuit, ne confundere omnia videatur, & incerta reddere. Non enim, quemadmodum, si quantum ex eo sit, stellarum numerus par an impar sit : item, si de officio multisque aliis de rebus, in quibus versatur, exercitatusque sit, nescire se dicat. In incertis enim nihil est probabile : in quibus autem est, in his non deerit sapienti, nec quid faciat, nec quid respondeat.

Ne illam quidem prætermisisti, Luculle, reprehensionem Antiochi, (nec mirum : in primis enim est nobilis) qua solebat dicere Antiochus, Philonem maxime perturbatum. Cum enim fumeretur unum, Esse quædam falsa visa : alterum, Nihil ea differre a veris ; non attendere, superius illud ea re a se esse concessum, quod videretur esse quædam in visis differentia : eam tolli altero, quo neget visa a falsis vera differre : nihil tam repugnare. Id ita esset, si nos verum omnino tolleremus. Non facimus. Nam tam vera, quam falsa, cernimus. Sed probandi species est : percipiendi signum nullum habemus.

XXXV. Ac mihi videor nimis etiam nunc agere jejune. Cum sit enim campus, in quo possit exultare oratio : cur eam in tantas angustias, & in Stoicorum dumeta compellimus ? Si enim mihi cum Peripatetico res esset, qui id percipi posse diceret, quod impressum esset e vero : neque adhiberet illam magnam accessionem, quo modo imprimi non possit a falso : cum simplici homine simpliciter agerem ; nec magnopere contenderem ; atque etiam, si, cum ego nihil dicerem posse comprehendi, diceret ille sapientem interdum opinari, non repugnarem ; præsertim ne Carneade quidem huic loco valde repugnante : nunc quid facere possum ?

Quæro enim, quid sit, quod comprehendi possit. Respondet mihi non Aristoteles, aut Theophrastus ; ne Xenocrates quidem, aut Polemo ;⁶ sed nihilo minor² ; quod tale verum,

⁶ Sed nihilo minor] Veram lætionem, sed qui minor est, mihi præbuerunt Contrab. & Reg. pro varia lætione. Turnebi quidem vocari Zenonem, habito ad ætatem respectu : quod voluerunt Aldr. Turnebus & Perus Faber. Acuminis tantum & eruditionis rationem Tullius habuit. Davistius. uuo &. Acutiorum multo se præstitit vir

eruditissimus Joan. Clericus ; cui placet, sed qui his minor est. Præponderant autem ii quos dixi codices. Cave vero putes minorem vocari Zenonem, habito ad ætatem respectu : quod voluerunt Aldr. Turnebus & Perus Faber. Acuminis tantum & eruditionis rationem Tullius habuit. Davistius. a Vis. Crut. sed mihi minor est : tale

rum, quale falsum, esse non possit. Nihil ejusmodi invenio. Itaque incognito nimirum assentiar, id est, opinabor. Hoc mihi & Peripatetici, & vetus Academia concedit: vos negatis, Antiochus in primis, qui me valde movet; vel quod amavi hominem, sicut ille me; vel quod ita judico, politissimum & acutissimum omnium nostræ memoriæ philosophorum. A quo primum quæro, quo tandem modo sit ejus Academiæ, cujus se esse profiteatur? Ut omittam alia: hæc duo, de quibus agitur, quis unquam dixit aut veteris Academiæ, aut Peripateticorum? vel id solum percipi posse, quod esset verum tale, quale falsum esse non posset: vel sapientem nihil opinari? Certe nemo. Horum neutrum ante Zenonem magnopere defensum est. Ego tamen utrumque verum puto: nec dico temporis causa: sed ita plane probo.

XXXVI. Illud ferre non possum. Tu, cum me incognito assentiri vetes, idque turpissimum esse dicas, & plenissimum temeritatis; tantum tibi arroges, ut exponas disciplinam sapientiæ, naturam rerum omnium evolvas, mores fingas, fines bonorum malorumque constituas, officia describas, quam vitam ingrediar definias, idemque etiam disputandi & intelligendi judicium dicas te & artificium traditurum: perficies, ut ego, ista innumerabilia complectens, nusquam labar? nihil opiner? Quæ tandem ea est disciplina, ad quam me deducas, si ab hac abstraxeris? Vereor, ne subarroganter facias, si dixeris tuam. Atqui ita dicas necesse est. Neque vero tu solus, sed me ad suam quisque rapiet.

Age, resistero Peripateticis, qui sibi cum oratoribus cognitionem esse, qui claros viros a se instructos dicant rempublicam sæpe rexisse: sustinero Epicureos; tot meos familiares, tam bonos, tam inter se amantes viros: Diodoro quid faciam Stoico, quem a puero audivi? qui mecum vivit tot annos? qui habitat apud me? quem & admiror, & diligo? qui ista Antiochea contemnit?

Nostra, inquit, sola vera sunt. Certe sola, si vera. Plura enim vera discrepantia esse non possunt. Utrum igitur nos impu-

b Vid. Man. Grut. in cognitione

impudentes, qui labi nolumus: an illi arrogantes, qui sibi persuaserint, scire se solos omnia? Non me quidem, inquit, sed sapientem dico scire. Optime: nempe ista scire, quæ sunt in tua disciplina. Hoc primum quale est, a non sapiente explicari sapientiam? Sed discedamus a nobismetipsis: de sapiente loquamur: de quo (ut sæpe jam dixi) omnis hæc quæstio est.

In tres igitur partes & a plerisque & a nobismetipsis distributa sapientia est. Primum ergo, si placet, quæ de naturæ rerum sunt quæsitæ, videamus: velut illud ante. Estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire persuaserit? Non quæro rationes eas, quæ ex conjectura pendent, quæ disputationibus huc & illuc trahuntur, nullam adhibent persuadendi necessitatem. Geometræ provideant, qui se profitentur non persuadere, sed cogere: & qui omnia vobis, quæ describunt, probant. Non quæro ex his illa initia mathematicorum: quibus non concessis, digitum progredi non possunt. *Punctum* esse, quod magnitudinem nullam habeat: *Extremitatem*, & quasi libramentum, in quo nulla omnino crassitudo sit: *Lineam* autem, longitudinem latitudine carentem. Hæc cum vera esse concessero: si adigam jusjurandum, sapientemne prius, quam Archimedes eo inspectante rationes omnes descripserit eas, quibus efficitur, multis partibus solem majorem esse

7 Velut illud ante] Non muto. Ante significat illa ante esse quæsitæ. Faber. Locus Lambino suspectus est: & certe mendo quodam laborat. Mecum legas, verum illud ante; nisi melius quid inveneris. Davis.

8 Priusquam Archimedes] Quærit an sapiens juraturus sit solem majorem esse quam terram, etiam priusquam rationes illas geometricas, quibus id efficitur, audiverit. Id autem vix infans fecerit, potius quæserit ex Archimede ipso non flutissimus alicui, cum ex eo rationes eas audiverit, idem quod Diogenes ex illo, qui de rebus superis ac celestibus differret, Hæc & dicitur in quod etiam quam sit incertum, doctissimus Philo Judæus, si quis id quærit, exequitur pluribus in libro qui est inscriptus *æsi* *diogeni*. Sed huc revertamur. Postquam igitur hic a Cicerone scriptum esse, non priusquam, ne sapiens ipse jam, opinor, jurare

dubitet. Hoc enim ait, sapientem non juraturum solem multis partibus majorem esse quam terram, ne tum quidem cum Archimedes rationes eas, quibus id efficitur, inspectante eo, descripserit. Hoc ita esse hæc verba quæ sequuntur. Quod si rationibus geometricis non est crediturus, ita planum faciunt, ut fulte faciam, si coner pluribus ostendere. Addam hic tamen; Idem error, æque gravis, atque æque aperus, nec magis a doctissimis hominibus notatus, quod sciam, hæsit in lib. II. de Legibus non longe ab initio. Ut vestri Attici, inquit, priusquam Thebes eos denigrare ex agris, & in æsu se conferre jussit, & Suii erant videm; & Attici. Id vel ex historia Thucydidis apparet esse plane falsum. Ex illis notis liberiorum, & compendio scribendi, qui p' aut p' varie acciperent, videtur hic esse error: ut Manutius notavit. Faber.

esse quam terram, juraturum putas? Si fecerit: solem ipsum, quem deum censet esse, contempserit.

Quod si geometricis rationibus non est crediturus, quæ vim afferunt in dicendo, vos ipsi ut dicitis: nã ille longe aberit, ut argumentis credat philosophorum: aut, si est crediturus, quorum potissimum? Omnia physicorum licet explicare. Sed longum est. Quæro tamen, quem sequatur. Finge aliquem nunc fieri sapientem, nondum esse: qua? potissimum sententia melius eliget? Disciplinam etsi quamcumque eliget, insipientem eliget. Sed sit ingenio divino, quem unum e physicis potissimum probabit? Nec plus uno poterit. Non persequor quæstiones infinitas: tantum de principiis rerum, e quibus omnia constant, videamus quem prober. Est enim inter magnos homines summa dissensio.

XXXVII. ¹⁰ Princeps Thales, unus e septem, cui sex reliquos a consensisse primos ferunt, ex aqua dixit constare omnia. At hoc Anaximandro, populari & sodali suo, non persuasit. Is enim infinitatem naturæ dixit esse, a qua omnia gignerentur. Post ejus auditor Anaximenes, infinitum aera: sed ea, quæ ex eo oriuntur, definita: gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras, materiam

⁹ Qua potissimum sententia melius eliget? Disciplinam? Alii: quam potissimum sententiam melius eliget, aut disciplinam? Alii: qua potissimum sententia melius eliget disciplinam? Etsi &c.

a Lamb. concessisse primas

¹⁰ Princeps Thales, unus e septem, cui sex reliquos consensisse primos ferunt. Hunc locum haud satis caute Lambinus ex Paulo Manutio castigatum voluit. Ubi enim omnes legunt, concessisse primos, jubet legi, concessisse primas: Latine quidem; sed scribens ad sensum minus apte. Nam qui totam sententiam paulo attentius legerit, non de concessione primarum partium; sed de consensione in eandem sententiam hic agi certissime deprehendet. Quod liquido constat ex his verbis: *de hoc Anaximandro, populari & sodali suo, non persuasit*, quasi dicat: Persuasit sex reliquis sapientibus ex aqua constare omnia: at hoc Anaximandro non persuasit: vel, quod eodem redit, sex aliis primis sapientes Thaleti consenserunt, at Ana-

ximander non consensit. Eto igitur, sex reliqui sapientes Thaleti, velut omnium sapientissimi, primas concesserint: at hoc modo non agitur, ut dixi: agitur, quid de rerum principio senserint, & an consenserint Thaleti; ac illi quidem consensisse dicuntur. Quid autem incommodi sit in vulgato contextu, plane non video. Nisi forte displicet dici sex reliquos primos; cum unus fuerit septem inter sapientes primus; non omnes primi esse poterint. At dicuntur primi non inter se collati; sed cum cæteris, qui deinde consecuti sunt, sapientibus comparati. Lescaloperius, in *l. de Nat. D. cap. 10.* Hujus loci emendatio debetur Joanni Scalæ, qui primus pro *consensisse primos* corripuit *concessisse primas*; eamque correctionem Callimachi auctoritate confirmavit ex Diogene Laertio. *Ursinus*: Præterquam quod hoc modo primos abundare patet; reliquos istos sapientes rebus physicis operam dedisse nulla est memoria. Dedit igitur, auctore Manutio, *concessisse primas*. Davilius.

infinitam: sed ¹¹ ex ea particulas similes inter se, minutas; eas primum confusas, postea in ordinem adductas a mente divina. Xenophanes paulo etiam antiquior, unum esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse deum, neque natum ^b unquam, & sempiternum, conglobata figura. Parmenides, ignem, qui moveat terram, quæ ab eo formetur. Leucippus, plenum & inane. Democritus huic in hoc similis, uberior in cæteris. Empedocles, hæc pervulgata & nota quatuor. Heraclitus, ignem. Melissus, hoc, quod esset, infinitum & immutabile, & fuisse semper & fore. Plato ex materia, in se omnia recipiente, mundum esse factum censet a Deo sempiternum. Pythagorei ex numeris, & mathematicorum ¹² initiis proficisci volunt omnia. Ex his eliget vester sapiens unum aliquem, credo, quem sequatur: cæteri, tot viri & tanti, repudiati ab eo condemnatique discedent.

Quamcumque vero sententiam probaverit, eam sic animo comprehensam habebit, ut ea quæ sensibus: nec magis approbabit nunc lucere, quam, quoniam Stoicus est, hunc mundum esse sapientem, habere mentem, quæ & se & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moveat, regat. Erit persuasum etiam, solem, lunam, stellas omnes, terram, mare, deos esse, quod quædam animalis intelligentia per omnia ea permeet, & transeat: fore tamen aliquando, ut omnis hic mundus ardore deflagret.

XXXVIII. Sint ista vera: vides enim jam me fateri aliquid esse veri: comprehendi ea tamen & percipi nego. Cum enim tuus iste Stoicus sapiens syllabatim tibi ista dixerit, veniet flumen orationis aureum fundens Aristoteles, qui illum desipere dicat: neque enim ortum esse unquam mundum, quod nulla fuerit novo consilio inito tam præclari operis inceptio, & ita eum esse undique aptum, ut nulla vis tantos queat motus mutationemque moliri, nulla fenestus diuturnitate

Tom. II.

I tate

¹¹ Sex ex ea particulas] Manutius, sed eas particulas. Lamb. id est, particulas. Davilius, sed ex ea particulas similes inter se, & minutas eas, primum &c.

^b Vid. *isquam quidquam*,

¹² Mathematicorum initiis] Initia mathematicorum, quæ memorat Noster, puncta sunt & lineæ: ex his enim planæ solidæque nascuntur figuræ, quæ pro Pythagoræ mente solidorum corporum sunt parentes. Davilius.

tate temporum existere¹³, ut hic ornatus unquam dilapsus occidat. Tibi hoc repudiare, illud autem superius, sicut caput & famam tuam, defendere necesse erit: mihi, ne ut dubitem quidem, relinquatur?

Ut omittam levitatem temere assentientium, quanti libertas ista aestimanda est, non mihi necesse esse, quod tibi est? Cur deus, omnia nostri causa cum faceret, (sic enim vultis) tantam vim natricum viperarumque fecerit? cur mortifera tam multa pernicio¹⁴ terra marique disperferit? Negatis hæc tam polite tamque subtiliter effici potuisse sine divina aliqua solertia: cujus quidem vos majestatem deducitis usque ad apium fornicarumque perfectionem: ut etiam inter deos Myrmecides¹⁵ aliquis, minorum opusculorum fabricator, fuisse videatur.

Negas sine deo posse quidquam. Ecce tibi e transverso Lamplacenus Strato, qui det isti deo immunitatem magni quidem muneris. Sed cum sacerdotes deorum vacationem habeant, quanto est æquius habere ipsos deos? Negat opera deorum se uti ad fabricandum mundum. Quæcumque sint, docet omnia esse effecta natura: nec, ut ille, qui asperis, & lævibus, & hamatis uncinatisque corporibus concreta hæc esse dicat, interjecto inani. Somnia censet hæc esse Democriti, non docentis, sed optantis. Ipse autem singulas mundi partes persequens, quidquid aut sit, aut fiat, naturalibus fieri aut factum esse docet ponderibus & motibus. Sic ille & deum opere magno liberat, & me timore. Quis enim potest, cum existimet a deo se curari, non & dies & noctes divinum numen horrere? &, si quid adversi acciderit, (quod cui non accidit?) extimescere, ne id jure evenerit?

Nec Stratoni tamen assentior: nec vero tibi. Modo hoc, modo illud probabilius videtur.

XXXIX. Latent ista omnia, Luculle, crassis occultata & circumfusa tenebris, ut nulla acies humani ingenii tanta sit, quæ

¹³ Existere] Recte Walkerus noster legit *efficere*. Idem.

¹⁴ Pernicio^{sa}] Fortasse additum fuerit ex ejus notatione, qui velut *ovis* adscripse-

rat. Faber.

¹⁵ Myrmecides] De quo Plinius, lib. VII. cap. 27. & xxxvi. 5.

quæ penetrare in cælum, terram intrare possit. Corpora nostra non novimus: qui sint situs partium; quam vim quæque pars habeat, ignoramus. Itaque medici ipsi, quorum interest ea nosse, aperuerunt, ut viderentur. Nec eo tamen ajunt empirici notiora esse illa: quia possit fieri, ut patefacta & detecta mutantur. Sed ecquid nos eodem modo rerum naturas perfercare, aperire, dividere possumus, ut videamus, terra penitusne defixa sit & quasi radicibus suis hæreat, an media pendeat?

Habitari ait Xenophanes in luna, eamque esse terram multarum urbium & montium. Portenta videntur: sed tamen neque ille, qui dixit, jurare posset ita se rem habere, neque ego. Nonne etiam dicitis, esse e regione nobis, e contraria parte terræ, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos antipodas vocatis? Cur mihi magis succensetis, qui ista non aspernor, quam eis, qui, cum audiunt, despicere vos arbitrantur? Hicetas¹⁶ Syracusius, ut ait Theophrastus, cælum, solem, lunam, stellas, supera denique omnia, stare censet: neque præter terram rem ullam in mundo moveri: quæ cum circum axem se summa celeritate convertat & torqueat, eadem effici omnia, quasi¹⁷ stante terra cælum moveretur. Atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, sed paulo obscurius. Quid tu, Epicure? loquere. Putas solem esse tantulum? Egone¹⁸? ne bis quidem tantum. Sed & vos ab illo irridemini: & ipsi illum vicissim eluditis. Liber igitur a tali irrisione Socrates, liber Aristochius, qui nihil istorum sciri putat posse.

Sed redeo ad animum & corpus. Satisne tandem ea nota sunt nobis, quæ nervorum natura sit, quæ venarum? Teneamus quid animus sit? ubi sit? denique, sitne, an, ut Diocærho visum est, ne sit quidem ullus? Si est: resne partes habeat, ut Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis: an

I 2 sim-

¹⁶ Hicetas] Vulgo *Nicetas*, sed male. Nicolaus autem Copernicus in sua Prefat. ad Paulum III. Reperi, inquit, apud Ciceronem, primum *Nicetam* sensisse terram moveri... Inde igitur occasione nactus, capi & ego de terra mobilitate cogitare. Anonymus.

¹⁷ Quasi] Lego, *que si*. Passer.
¹⁸ Egone? Ne bis quidem] Ita Lambiad Paulum III. Reperi, inquit, apud Ciceronem, cum vulgo sit, Ego ne vobis quidem. Petrus Faber minore mutatione legit, Egone? Nobis quidem &c.

simplex unusque sit. Si simplex, utrum sit ignis, an anima, an sanguis. an¹⁹, ut Xenocrates, mens nullo corpore. quod intelligi, quale sit, vix potest. Et, quidquid est, mortale sit, an æternum. Nam utramque in partem multa dicuntur.

XL. Horum aliquid vestro sapienti certum videtur: nostro, ne quid maxime quidem probabile sit, occurrit. Ita sunt in plerisque contrariarum rationum paria momenta.

Sin agis verecundius, & me accusas, non quod tuis rationibus non assentiar, sed quod nullis: vincam animum: cuique assentiar, deligam. Quem potissimum? quem? Democritum? semper enim (ut scitis) studiosus nobilitatis fui. Urgebor jam omnium vestrum convicio. Tune aut inane quidquam putes esse, cum ita completa & conferta sint omnia, ut & quod movebitur corporum cedat, & qua quidque cessarit, aliud illico subsequatur: aut atomos ulla, e quibus quidquid efficiatur, illarum sit dissimillimum? aut sine aliqua mente rem ullam effici posse præclaram? &, cum in uno mundo ornatus hic tam sit mirabilis, innumerabiles, supra, infra, dextra, sinistra, ante, post, alios dissimiles, alios eisdem modi mundos esse? &, ut nos nunc fumus ad Baulos, Puteolosque videmus; sic innumerabiles paribus in locis esse, eisdem nominibus, honoribus, rebus gestis, ingeniis, formis, ætatibus, eisdem de rebus disputantes? &, si nunc, aut si etiam dormientes aliquid animo videre videamur, imagines extrinsecus in animos nostros per corpus irrumperere?

Tu vero ista ne adsciveris, neve fueris commentitiis rebus assensus. Nihil sentire est melius, quam tam prava sentire. Non ergo id agitur, ut aliquid assensu meo comprobem. Quæ tu vide, ne impudenter etiam postules, non solum arroganter, præsertim cum ista tua mihi ne probabilia quidem videantur. Nec enim divinationem, quam probatis, ullam esse arbitror: fatumque illud etiam, quo omnia contineri dicitis, contemno. Ne exædicatum quidem hunc mundum divino consilio existimo; atque haud scio an ita sit.

XLI. Sed

¹⁹ An, ut Xenocrates mens nullo corpore] Animus pro mente Xenocratis erat an mens dicatur animus. Vide Tuscul. I. c. 10. Davissus.

XLI. Sed cur rapior in invidiam? Licetne per vos nescire, quod nescio? An Stoicis ipsis inter se disceptare, mihi cum iis non licebit? Zenoni & reliquis fere Stoicis æther videtur summus deus, mente præditus, qua omnia regantur. Cleanthes, qui quasi majorum est gentium Stoicus, Zenonis auditor, solem dominari & rerum potiri putat. Itaque cogimur dissensione sapientum dominum nostrum ignorare: quippe qui nesciamus, soli an ætheri serviamus. Solis autem magnitudo (ipse enim hic radiatus me intueri videtur) admonet, ut crebro faciam mentionem sui. Vos ergo huius magnitudinem quasi decempeda permenis refertis. Huic me mensura vestra, & vobis, quasi malis architectis, nego ego credere. Dubium est, uter nostrum sit, leviter ut dicam, verecundior?

Neque tamen istas quæstiones physicorum exterminandas puto. Est enim animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum, consideratio contemplatioque natura. Erigimur; elatiore fieri videmur; humana despiciamus: cogitantisque supra atque caelestia, hæc nostra, ut exigua & minima, contemnimus. Indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum, habet oblectationem. Si vero aliquid occurreret, quod verisimile videatur, humanissima complectur animus voluptate.

Quæret igitur hæc & vester sapiens, & hic noster: sed vester, ut assentiatur, credat, affirmet: noster, ut vereatur temere opinari, præclareque agi secum putet, si in eiusmodi rebus, verisimile quod sit, invenerit. Veniamus nunc ad bonorum malorumque notionem. Sed paululum ante dicendum est. Non mihi videntur considerare, cum physici ista valde affirmant, earum etiam rerum auctoritatem, si quæ illustriores videantur, amittere. Non enim magis assentiuntur, neque approbant lucere nunc, quam, cum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut jubere, aut vetare: nec magis affirmabant, signum illud, si erunt mensi, sex pedum esse, quam solem, quem metiri non possunt, plus quam duodeviginti partibus majorem esse quam terram. Ex quo illa conclusio nascitur: Si, sol quantus sit, percipi non potest; qui cæteras res eodem

dem modo, quo magnitudinem solis, approbat, is eas res non percipit. Magnitudo autem solis percipi non potest. Qui igitur id approbat, quasi percipiat, nullam rem percipit. Responderint, posse percipi quantum sol fit. Non repugnabo, dummodo eodem pacto cetera percipi comprehendique dicant. Nec enim possunt dicere, aliud alio magis minusve comprehendere, quoniam omnium rerum una est definitio comprehendendi.

XLII. Sed, quod coeperam: Quid habemus in rebus bonis & malis explorati? Nempe fines constituendi sunt, ad quos & bonorum & malorum summa referatur. Qua de re est igitur inter summos viros major dissensio: Omitto illa, quae relicta jam videntur, & Herillum, qui in cognitione & scientia summum bonum ponit. Qui cum Zenonis auditor esset, vides quantum ab eo differerit, & quam non multum a Platone Megarici²⁰, quorum fuit nobilis disciplina: cujus, ut scriptum video, princeps Xenophanes, quem modo nominavi: deinde eum secuti, Parmenides & Zeno. Itaque ab his Eleatici philosophi nominabantur. Post Euclides, Socratis discipulus, Megareus: a quo iidem illi Megarici dicti: qui id bonum solum esse dicebant, quod esset unum & simile, & idem semper. Hi quoque multa a Platone, a Menedemo autem, quod is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente positum & mentis acie, qua verum cereretur. Illis similia, sed, opinor, explicata uberius & ornatius.

Hos si contemnimus, & jam abjectos putamus; illos certe minus despiciere debemus, Aristonem, qui, cum Zenonis fuisset auditor, re probavit ea, quae ille verbis, nihil esse bonum, nisi virtutem; neque malum, nisi quod virtuti esset contrarium: in mediis ea momenta, quae Zeno voluit, nulla esse censuit. Huic summum bonum est, in his rebus neutram in partem moveri: quae ἀδιάφορα ab ipso dicitur. Pyrrho autem, ea ne sentire quidem sapientem: quae ἀπαθή nomi-

²⁰ Megarici, quorum] Sic legas & ditinguis velle, quam non multum a Platone Megaricorum fuit nobilis &c. Idem.

²¹ Quae ἀπαθή nominantur] Ἀπαθή

quod legisse testatur in libro scripto Lambini, rectum est. Atque in hoc conveniunt Pyrrhoni cum Stoicis, qui ut illud uterentur satis docet unus Gellius in lib. xvi. cap.

nantur. Has igitur tot sententias ut omittamus, haec nunc videamus, quae diu multumque defensa sunt.

Alii voluptatem finem esse voluerunt: quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat; unde Cyrenaici. Post Epicurus: cujus est disciplina nunc notior: neque tamen cum Cyrenaicis de ipsa voluptate consentiens. Voluptatem autem & honestatem finem esse Callipho censuit: vacare omni molestia Hieronymus: hoc idem cum honestate Diodorus. Ambo hi Peripatetici. Honestate autem vivere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura conciliet, & vetus Academia censuit, (ut indicant scripta Polemonis, quem Antiochus probat maxime) & Aristoteles: ejusque amici nunc proxime²² videntur accedere. Introducebat etiam Carneades²³, non quo probaret, sed ut opponeret Stoicis, summum bonum esse, frui iis rebus, quas primas natura conciliavisset. Honestum autem, quod ducatur a conciliatione naturae, Zeno statuit finem esse bonorum: qui inventor & princeps Stoicorum fuit.

XLIII. Jam illud perspicuum est, omnibus iis finibus bonorum, quos exposui, malorum fines esse contrarios. Ad vos nunc refero, quem sequar? modo ne quis illud tam incredulum absurdumque respondeat: Quemlibet, modo aliquem. Nihil potest dici inconsideratius. Cupio sequi Stoicos. Licetne (omitto, per Aristotelem, meo iudicio in philosophia prope singularem) per ipsum Antiochum? qui appellabatur Academicus: erat quidem, si perpauca mutavisset, germanissimus* Stoicus. Erit igitur res jam in discrimine. Nam aut Stoicus constituatur sapiens, aut veteris Academia: utrumque non potest. Est enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione contentio. Nam omnis ratio vitae definitione summi boni continetur: de qua qui dissident, de omni ratione

vita

cap. 10. Hoc tamen inter illos differbat, quod Pyrrho hunc bonorum finem esse volebat, Stoici non item. De quo Pyrrhonis finem pluribus differunt in Pyrrhone Diogenes & Sextus. Faber.

²² Nunc proxime] Urfini codices, quos probat Faber, exhibent huc proxime. Si li-

bri tales usquam extiterunt, eos equidem non sequeretur; nam ut dicit: ne Peripatetici temporis illius, quo vivebat Tullius, a magistro suo decessisse viderentur. Daviseus.

²³ Carneades] Vide lib. II. de Finib. cap. 11. 12. 13. & lib. V. c. 7. Idem.

* Vid. Grat. Stoicis

vita dissident. Non potest igitur uterque esse sapiens, quoniam tantopere dissentiunt, sed alter. Si Polemoneus; peccat Stoicus, rei falsæ assentiens. Vos quidem nihil dicitis a sapiente tam alienum esse. Sin vera sunt Zenonis; eadem in veteres Academicos, Peripatericosque dicenda. Hic igitur²⁴ neutri assentiens, si nunquam, uter est prudentior?

Quid, cum ipse Antiochus dissentit quibusdam in rebus ab iis, quos amat, Stoicis? nonne indicat non²⁵ posse illa probanda esse sapienti? Placet Stoicis, omnia peccata esse paria. At hoc Antiocho vehementissime displicet. Liceat tandem mihi considerare, utram sententiam sequar. Præcide, inquit: statue aliquando quidlibet. Quid? quæ dicuntur quidem, & acuta mihi videntur in utramque partem, & paria; nonne caveam, ne scelus faciam? Scelus enim dicebas esse, Luculle, dogma prodere. Contineo igitur me, ne incognito assentiar: quod mihi tecum est dogma commune.

Ecce multo major etiam dissensio. Zeno in una virtute positam beatam vitam putat. Quid Antiochus? Etiam, inquit: beatam, sed non beatissimam. Deus ille, qui nihil censuit deesse virtuti: homuncio hic, qui multa putat præter virtutem homini partim cara esse, partim etiam necessaria. Sed ille vereor ne virtuti plus tribuat quam natura patiatur, præsertim Theophrasto²⁶ multa^{*} diserte copioseque dicente.

Et

²⁴ Hic igitur neutri assentiens: si nunquam, uter est prudentior? Sensum non video, neque videt quisquam, ut opinor, tam obscuro in loco: obscuritatis autem causa, depravatio est; quam iudicio meo tollet, qui ita legit: Hic igitur neutri assentiens: sin utriusque, uter est prudentior? Quorum verborum non absurda sententia est: dicit enim hoc: In hac controversia neutri assentiens, id est, neque Stoicum neque Academicum dicitis esse sapientem: sin utriusque: uter est prudentior? Assentiens autem refero ad illud supra positum, ad vos nunc refero. Utriusque videtur esse necessarium propter insequens verbum uter. Sed hæc qui & acumine & iudicio præstant, dijudicabunt. P. Manut. Restituo; si nunquam, uter sit sapiens; apparebit; nonne utroque est prudentior? Lambinus, Sic scriptum hic fuisse non dubitem. Hic igitur neutri assentiens nam,

quam uter, est prudentior? Uter erit simplex pro composito uterque, aut uterque, non aliter ac citat ex edicto prætoris Verri in lib. I. Accusationis. Inter avatorem & decurmanum si uter velis, edicis si recuperatores daturum. Et post paulo, Si uter volet, recuperatores dabo. Et paulo etiam post, Sed utrum ita scripti: Si uter volet, an si decurmanum volet? Faber. Legendum suspicor, Hic igitur neutri assentiens, si usquam, utroque est prudentior. Non magna quidem sit mutatio, sensusque commodus videtur. Davisius.

²⁵ Non posse illa probanda esse? Manutius legit, probabilia. Lambinus delet posse. Davisius Lambinum sequitur.

²⁶ Theophrasto? Vide Tusc. v. 9. & de Finibus v. 5.

* Lamb. multa contra diserte.

Et hic metuo, ne vix sibi constet: qui cum dicat esse quædam & corporis & fortunæ mala, tamen eum, qui in his omnibus fit, beatum fore censet, si sapiens fit. Distrahatur hoc mihi probabilius, tum illud videtur: & tamen, nisi alterutrum fit, virtutem jacere plane puto.

Verum in his discrepant. Quid illud? in quibus consentiunt, num pro veris probare possumus? Sapientis animum nunquam nec cupiditate moveri, nec lætitia efferri.

XLIV. Age, hæc probabilia sane sint: num etiam illa? nunquam timere, nunquam dolere. Sapientine non timeat? nec, si patria²⁷ deleatur, non doleat? Satis durum: sed Zenoni necessarium, cui, præter honestum, nihil est in bonis: tibi vero, Antioche, minime, cui, præter honestatem, multa bona; præter turpitudinem, multa mala videntur, quæ & venientia metuat sapiens necesse est, & venisse doleat. Sed quæro, quando ista fuerint ab Academia vetere decreta, ut animum sapientis commoveri & conturbari negarent. Mediocritates illi probabant, & in omni perturbatione naturalem volebant esse quendam modum. Legimus omnes Crantoris, veteris Academici, de luctu; est enim non magnus, verum aureolus, &, ut Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum edificandas libellus. Atque illi quidem etiam utiliter a natura dicebant perturbationes istas animis nostris datas: metum, cavendi causa: misericordiam ægritudinemque, clementiæ: ipsam iracundiam, fortitudinis quasi cotem esse dicebant: reète, secusne, alias viderimus. Atrocitas quidem ista tua quo modo in veterem Academiam irruerit, nescio.

Illà vero ferre non possum, non quo mihi displiceat: sunt enim Socratica pleraque mirabilia Stoicorum, quæ παρδοξα nominantur: sed ubi Xenocrates, ubi Aristoteles ista tetigit? hos enim quasi eosdem esse vultis. Illi unquam dicerent, sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia, quæ ubique essent, sapientis esse? neminem consulem, prætorum,

Tom. II.

K

rem,

²⁷ Nec si patria deleatur, non doleat? Grammaticorum decretum est, duas negationes affirmare in lingua Latina. Hoc semper verum non esse docuit etiam Nonius ex Var-

rone; & Budæus noster in suis commentariis lingue Græcæ exemplis e Cicerone pluribus, quibus addi possunt infinita alia: quare nihil hic huto. Faber.

rem, imperatorem, nescio an ne quinquevirum quidem quemquam, nisi sapientem? postremo, solum civem, solum liberum? insipientes omnes, peregrinos, exules, servos, furiosos? denique scripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas nostras, non esse leges? ne urbes denique aut civitates, nisi quæ essent sapientium? Hæc tibi, Luculle, si es assensus Antiocho, familiari tuo, tam sunt defendenda, quam moenia: mihi autem, bono modo; tantum, quantum videbitur.

XLV. Legi apud Clitomachum, cum Carneades & Stoicus Diogenes ad senatum in Capitolio starent, A. Albinum, qui tum, P. Scipione & M. Marcello consulibus, prætor esset, eum, qui cum avo tuo, Luculle, consul fuit, doctum sane hominem, ut indicat ipsius historia, scripta Græcæ, jocantem dixisse Carneadi: *Ego tibi, Carneade, prætor esse non videor, quia sapiens non sum: nec hæc urbs, nec in ea civitas*. Tum ille, *Huic Stoico non videris*. Aristoteles, aut Xenocrates, quos Antiochus sequi volebat, non dubitavisset, quin & prætor ille esset, & Roma urbs, & eam civitas incoleret. Sed ille ²⁸ noster est plane, ut supra dixi, Stoicus, perpauca balbutiens.

Vos autem mihi veremini, ne labar ad opinionem, & aliquid adfiscam, & comprobem incognitum: quod minime vultis. Quid consilii datis? Testatur sæpe Chrysippus, tres solas esse sententias, quæ defendi possint, de finibus bonorum: circumcidit & amputat multitudinem. Aut enim honestatem esse finem, aut voluptatem, aut utrumque. Nam qui summum bonum dicant id esse, si vacemus omni molestia, eos invidiosum nomen voluptatis fugere; sed in vicinitate versari. Quod facere eos etiam, qui illud idem cum honestate conjungerent: nec multo secus eos, qui ad honestatem prima naturæ commoda adjungerent. Ita tres reliquit sententias, quas putet probabiliter posse defendi. Sit sane ita. Quanquam a Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus non facile divellor: neque quidquam habeo adhuc probabilius. Verum-

²⁸ Sed ille noster] Lego, *vester*. Emen- Antiochus enim intelligitur, quem Lucullus dationem nostram plane flagitat auctoris mens: sequebatur. *Devisus*.

runtamen video, quam suaviter voluptas sensibus nostris blandiatur: Labor, ut assentiar Epicuro, aut Aristippo. Revocat virtus; vel potius reprehendit manu: pecudum illos motus esse dicit: hominem jungit deo. Possum esse medius: ut, quoniam Aristippus, quasi animum nullum habeamus, corpus solum tuetur; Zeno, quasi corporis finis expertes, animum solum complectitur: ut ²⁹ Calliphontem sequar, cujus quidem sententiam Carneades ita studiose defendebat, ut eam probare etiam videretur. Quanquam Clitomachus affirmabat, nunquam se intelligere potuisse, quid Carneadi probaretur. Sed si ^a ipsum finem velim sequi, nonne ipsa ^b veritas, & gravis, & recta ratio mihi obversetur? Tu, cum honestas in voluptate contemnenda consistat, honestatem cum voluptate, tanquam hominem cum bellua copulabis?

XLVI. Unum igitur par, quod depugnet, reliquum est, voluptas cum honestate. De quo Chrysippo fuit, quantum ego sentio, non magna contentio. Alterum si sequare, multa ruunt, & maxime communitas cum hominum genere, caritas, amicitia, justitia, reliquæ virtutes: quarum esse nulla potest, nisi erit gratuita. Nam quæ voluptate, quasi mercede aliqua, ad officium impellitur, ea non est virtus, sed fallax imitatio simulatioque virtutis. Audi ³⁰ contra illos, qui nomen honestatis a se ne intelligi quidem dicant, nisi forte quod gloriosum sit in vulgus, id honestum velimus dicere: hanc regulam, hanc præscriptionem esse naturæ: a qua qui

K 2 abcr-

²⁹ Ut Calliphontem sequar] Merito, opinor, visa Lambino est inanis particula *ut* ante Calliphontem. Faber. Lego, aut Calliphontem. Itaque unius literulæ additione redintegravi locum satis luxatum, fide Palatini tertii, sententia tam clara, ut vel ipsius unius testimonio itari posse videretur. Lambinus, qui hic eam particulam delere cupiebat cum supervacua, non videtur affecurus mentem auctoris. *Graterus*. Abundare, *ut*, qui totum ambitum verborum extendit, statim intelliget; & ut dicam quod sentio, suspicior ipsum ita scripsisse Cicronem, rem potius, quam verba spectantem. Idem enim alibi

quoque vitium deprandi, ut lib. III. de Finibus. Ne illud quidem est conjecturatum, ut, si cum *tria* genera bonorum sunt, quæ *sententia* est Peripateticorum, eo *beatior* quisque sit, quo sit corporis aut externis bonis plenior, ut hoc idem approbandum sit nobis. Et lib. I. ep. 1. ad Quintum fratrem, *Ut te ante compares*; cum jam dixerit *ut si hoc plane* &c. P. Manutius.

^a Lamb. *ipsum*

^b Man. Lamb. Grut. *severitas*

³⁰ Audi contra illos] Epicureos. Vide Tuse. v. 26. & 41.

aberravisset, eum nunquam, quid in vita sequeretur, habiturum.

Nihil igitur me putatis, hæc & alia innumerabilia cum audiam, moveri? Tam moveor, quam tu, Luculle: neque me minus hominem, quam te, putaveris. Tantum interest, quod ut, cum es commotus, acquiescis, assentiris, approbas; verum illud certum, comprehensum, perceptum, ratum, firmum, fixum fuisse vis: deque eo nulla ratione neque pelli, neque moveri potes: ego nihil ejusmodi esse arbitror, cui si assensus sim, non assentiar sæpe falso; quoniam vera a falsis nullo discrimine separantur, præsertim cum judicia ista dialecticæ nulla sint.

Venio enim jam ad tertiam partem philosophiæ. Aliud judicium Protagoræ est, qui putet ³¹ id cuique verum esse, quod cuique videatur: aliud Cyrenaicorum, qui, præter permotiones ³² intimas, nihil putant esse judicii: aliud Epicuri, qui omne judicium in sensibus, & in rerum notitiis, & in voluptate constituit. Plato autem omne judicium veritatis, veritatemque ipsam, abductam ab opinionibus & a sensibus, cogitationis ipsius & mentis esse voluit. Numquid horum probat noster ³³ Antiochus? ille vero ne majorum quidem suorum. Ubi enim aut Xenocratem sequitur, cujus libri sunt de ratione loquendi multi & multum probati? aut ipsum Aristotelem, quo profecto nihil est acutius, nihil politius? a Chryssippo pedem nunquam.

XLVII. Qui ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos sequi, qui inter se dissident? In hoc ipso, quod in elementis dialectici docent, quo modo judicare oporteat, verum falsumne sit, si quid ita connexum est, ut hoc: *Si dies est, lucet*: quanta contentio est? Aliter Diodoto ³⁴, aliter Philoni, Chryssippo aliter placet.

Quid?

³¹ Qui putet id cuique verum esse quod cuique videatur] Vide Menagium ad Laertii 1x. 51. & Fabricium ad Sextum Empiricum Pyrrhon. Hypoty. lib. I. cap. 32. §. 216. Davifius.

³² Permotiones intimas] Dolorem, & vo-

luptatem. Vide supra cap. 7.

³³ Noster Antiochus] Ut legatur, vester, res ipsa postulat. Idem.

³⁴ Aliter Diodoto] Sane nulli non notus est Diodotus Stoicus; Ciceroni perfamiliaris; quod in causa, credo, fuit cur illum hic intus-

Quid? cum Gleanthe, doctore suo, quam multis rebus Chryssippus dissider? Quid? duo vel principes dialecticorum, Antipater & Archidemus, opiniosissimi homines, nome multis in rebus dissentiant?

Quid me igitur, Luculle, in invidiam & tanquam in concionem vocas? & quidem, ut seditiosi tribuni solent, occludi tabernas jubes? Quo enim spectat illud, cum artificia tolli quereris a nobis, nisi ut opifices concitentur? qui si undique omnes convenerint, facile contra vos incitabuntur. Expromam primum illa invidiosa, quod eos omnes, qui in concione stabunt, exules, servos, insanos esse dicatis: deinde ad illa veniam, quæ jam non ad multitudinem, sed ad vosmetipsos, qui adestis, pertinent. Negat enim vos Zeno, negat Antiochus scire quidquam. Quomodo? inquires. Nos enim defendimus, etiam insipientem multa comprehendere.

At scire negatis quemquam rem ullam, nisi sapientem: & hoc quidem Zeno gestu consiciebat. Nam, cum extensis digitis adversam manum ostenderat, *Visum*, inquebat, hujusmodi est. Deinde, cum paulum digitos constrinxerat, *assensus* hujusmodi. Tum cum plane compresserat, pugnamque fecerat, *comprehensionem* illam esse dicebat. Qua ex similitudine etiam nomen ei rei, quod ante non fuerat, *κατάληψις* imposuit. Cum autem levam manum admovebat, & illum pugnam arte vehementerque compresserat, *scientiam* talem esse dicebat: cujus compotem, nisi sapientem, esse neminem. Sed, qui sapiens sit, aut fuerit, ne ipsi quidem solent dicere. Ita tu nunc, Catule, lucere nescis: nec tu, Hortensi, in tua villa nos esse. Num minus hæc invidiose dicuntur?

nec tamen nimis eleganter: illa subtilius.

Sed quo modo tu, si nihil comprehendi posset, artificia

intulerint Lambinus & Gruterus. Sed Diodorus is intelligendus est, qui *Κατάληψις* appellabatur, ut ex sequentibus patebit. Quin etiam Philonem, Antiochi magistrum non vult Cicero, sed Diodori Croni discipulum, contra cujus *περί σοφιστικῶν* libros scripsit Chryssippus: ut testatur Laertius vii. 191. De Philone illo dialectico plura Joan. Joninus de Scriptor. Hist. Philos. lib. II. cap. 1. Inter

eundem hunc Diodorum & Chryssippum magna fuit etiam *κατάληψις* contentio; quod memorie tradidit Cicero de Fato cap. 7. In aliis etiam nonnullis dissentiebant, quod patet ex A. Gellii Noct. Attic. lib. xi. cap. 12. Idem.

^a Lamb. *manum pugno*

^b Man^l Lamb. *hec tamen minus*

concidere dicebas, neque mihi dabas, id quod probabile esset, satis magnam vim habere ad artes: sic ego nunc tibi fero, artem sine scientia esse non posse. An pareretur hoc Zeuxis, aut Phidias, aut Polyclerus, nihil se scire, cum in his esset tanta solertia? Quod si eos docuisset aliquis, quam vim habere diceretur scientia, definerent irasci: ne nobis quidem succenserent, cum didicissent id tollere nos, quod nulloquam esset, quod autem satis esset ipsis, relinquere. Quam rationem majorum etiam comprobatur diligentia: qui primum jurare ex sui animi sententia quemque voluerunt: deinde ita teneri, si sciens falleret, quod inscientia multa verfaretur in vita: tum, qui testimonium diceret, ut arbitrarî se diceret, etiam quod ipse vidisset: quæque jurati iudices cognovissent, ut ea non esse facta, sed ut videri pronuntiarent³⁵.

XLVIII. Verum, quoniam non solum nauta significat, sed etiam Favonius ipse insuffurat, navigandi nobis, Luculle, tempus esse, & quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum. Posthac tamen, cum hæc quæremus, potius de dissensionibus tantis summorum virorum differamus, de obscuritate naturæ, deque errore tot philosophorum, qui de bonis contrariisque rebus tantopere discrepant, ut, cum plus uno verum esse non possit, jacere necesse sit tot tam nobiles disciplinas; quam de oculorum sensuumque reliquorum mendaciis, & de sorte, aut pseudomono: quas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt.

Tum Lucullus, Non moleste, inquit, fero, nos hæc contulisse. Sæpius enim congrredientes nos, & maxime in Tusculanis nostris, si qua videbuntur requiremus. Optime, inquam: sed quid Catulus sentit? quid Hortensius? Tum Catulus, Egone? inquit: ad patris revolvor sententiam, quam quidem ille Carneadeam esse dicebat, ut percipi nihil putem posse: assensurum autem non percepto, id est, opinaturum sapientem existimem: sed ita, ut intelligat se opinari, sciatque nihil esse, quod comprehendi & percipi possit. Per ἐποχῶν il-

³⁵ Jurare ex sui animi sententia... videri pronuntiarent. De his, quas Cicero memorat, formulis vide Cujacium Observ. lib. I. cap. 21. & lib. III. cap. 26. ac Briffonum Form. lib. v. & viii. Idem.

lam omnium rerum comprobans³⁶, illi alteri sententia, nihil esse, quod percipi possit, vehementer assentior.

Habeo, inquam, sententiam tuam, nec eam admodum aspexor. Sed tibi quid tandem videtur, Hortensi? Tum ille ridens, Tollendum³⁷. Teneo te, inquam. Nam ista Academia est propria sententia. Ita sermone confecto, Catulus remansit: nos ad naviculas nostras descendimus.

³⁶ Per ἐποχῶν illam omnium rerum comprobans. Pruriginosum quiddam, ut ita dicam, & scabiosum videtur inesse in peroratione Luculli, cum causa Academia in utramque partem disputata, sententia tandem dicitur. Cum autem velle videatur dicere retinendum esse ἐποχῶν, præsertim cum percipi & comprehendi nihil possit: tollendam tamen ἐποχῶν, cum de omni re assensio suscipere non possit: particulam per, veluti scabiem quandam exrens, & in ejus locum, veluti floridam autem, particulam nec inducens, lego, nec ἐποχῶν illam omnium rerum comprobans. Quo quidem in loco Carneadem sequitur, qui assensionem relinquebat subleata comprehensione: sapientem enim assentiri & opinari, nihil tamen percipere dicebat. Turneb. Advers. xvi. 18. Nihil esse mutandum arbitror; sed vocem per sic intelligendam, ut, ad Arist. I. 15. Per nihil, per, inquam, nihil gratum facies. Et Gell. xviii. 4. Per, inquit, magister optime, exoptatur venit. Quibus, aliisque pluribus locis, per significat valde, magnopere. Itaque perexoptatus, valde exoptatus; percomprobans, magnopere comprobans. Neque per hic præpositio est, sed adverbium ejusdem formæ ac pol. Nam quemadmodum pol syllaba est residua ex integra phrasi: Juro per aliam Polucis, cujus formulæ vim totam hæc syllaba continet: sic in adverbio per inest vis tota vocum duarum: magno opere, ex quibus concisus remansit hæc una duntaxat syllaba. Videat, si quis vult, G. J. Vossii Etymologicum, V. Nuper, & V. Cæsar. Franc. Gellius.

³⁷ Tum ille ridens, Tollendum. Ut Deigmatiorum est ponere decreta; sic tollere, Academicorum. Quocirca, cum hoc tantum

dixisset Hortensius, Tollendum, hoc est, Censuro tollendum esse, vel tolli oportere; visus est Cicero in Academicorum transisse partes. Teneo te: jam nollet es: nam ista Academia est propria sententia. Poterat aliud velle Hortensius, nam tollere est habere, & qui censet tollendum esse, censet de re positam dictam esse satis. Atque haud scio an vox illa ridens indicet, in ista tollendum latere quiddam joci & ambiguitatis. Anonymus. Ex sequentibus manifeste patet in illo verbo, Tollendum, quærendum esse præcipuum quoddam Academicorum essatum. A quo tamen mirum quantum aberrant opiniones, quos hæcenus vidi, Ciceronis interpretes. Horum autem error, ni fallor, procedit ab ignoratione singularis, & parum usitate, significationis verbi, tollere, quam tamen patetec tallium rerum non incuriosus grammaticus, Nonius Marcellus. Tollere, inquit, est & differere. Quod probat eo Plauti versu, Pann. Act. II. Sc. I. 2. 52.

Ret. feris.

Omnes extollo ex hoc die in alium diem. Alia idem asfert exempla in extollere; & prætolle. Itaque, cum ridens Hortensius ea voce, Tollendum, usus est, in ambigua illius significatione ludendo, dicere voluit, de hac disputatione amplius esse deliberandum. Quæ vere, ut ait Cicero, Academia propria fuit sententia. Illius enim scædæ disciplina, inquirendum esse potius quam discernendum docebat, teste Phavorino, apud A. Gellium, xx. 1. Sic igitur Hortensius, verbum usurpans forsitan comicum, & vulgare, seriam nimis disputationem in risum convertit. Baberius.